

Renus 2018-3

ARCHEOLOGISCHE VERENIGING RIJNSTREEK,
AFDELING 6 VAN DE AWN, VERENIGING VAN
VRIJWILLIGERS IN DE ARCHEOLOGIE

SEPTEMBER 2018

IN DIT NUMMER:

- LEZINGEN
- KOMENDE OPGRAVING KATWIJK-ZANDERIJ
- ACTUALITEITEN

Renus is een uitgave van de Archeologische Vereniging Rijnstreek, Afd. 6 van de AWN.
Redactie: P.J.M. de Baar.

Gegevens uit Renus mogen worden overgenomen, mits met voldoende bronvermelding, en er een kopie van het artikel, waarin gegevens uit Renus werden verwerkt, aan de redactie wordt gestuurd.

+++++

Vondstmeldingen

Als u iets gevonden heeft waarvan u denkt dat het van belang kan zijn, of als u weet dat anderen vondsten hebben gedaan, belt u dan a.u.b. met een van de volgende mensen:

Dick van der Kooij, Welterdreef 93, 2253 LJ Voorschoten, tel. 071-5764072

Leo den Hollander, Coornhertstraat 55, 2332 AP Leiden, tel. 071-5312172

Suus Sprey, Burg. Visserpark 14, 2405 CR Alphen a/d Rijn, tel. 0172-494986

Ook houden wij ons aanbevolen voor melding van plaatsen waar graafwerkzaamheden plaats (gaan) vinden. Help mee het bodemarchief te redden: een kleine vondst kan het begin van iets belangrijks zijn!

Meehelpen met opgravingen?

Heeft u belangstelling om actief deel te nemen aan het veldwerk, leest u dan verderop in deze Renus over de opgraving in Katwijk-Zanderij die nu van start gaat.

Restaureren, tekenen en vondstverwerking

Deze werkzaamheden vinden plaats in onze werkruimte, Archeologiehuis Zuid-Holland, naast Archeon in Alphen aan den Rijn, elke maandagavond en dinsdag (behoudens als er een feestdag of lezing is).

Opgave van nieuwe leden

Nieuwe leden kunnen zich aanmelden via de landelijke website: <http://www.awn-archeologie.nl/lid-worden/> Het basislidmaatschap kost €50,- per jaar. Leden ontvangen zesmaal per jaar het tijdschrift *Archeologie in Nederland*. Nieuwe leden worden persoonlijk uitgenodigd voor een eerste kennismaking met de afdeling.

Archeologische Vereniging Rijnstreek, afdeling 6 van de AWN, Archeonlaan 1A, 2408 ZB Alphen aan den Rijn

Email: awnrijnstreek@yahoo.com

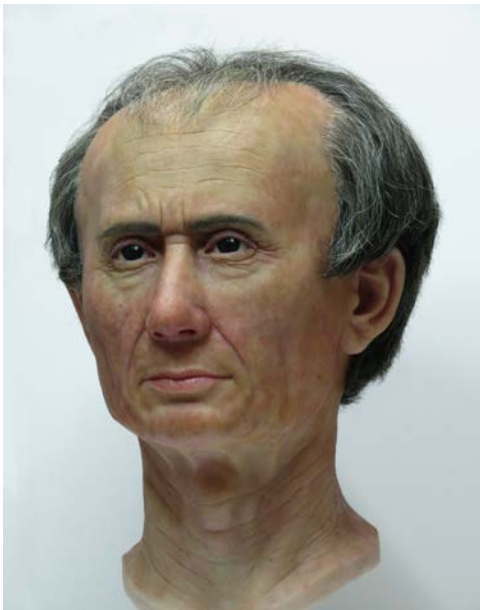
Website: <http://www.awn-archeologie.nl/afdeling/rijnstreek/>

Beste leden van de Archeologische Vereniging Rijnstreek, afdeling 6 van de AWN, Vereniging van Vrijwilligers in de Archeologie,

Deze derde Renu van het jaar 2018 bevat een aankondiging van komende lezingen, mededelingen over de opgraving Katwijk-Zanderij en boekbesprekingen. Mocht u onderwerpen missen of graag over een specifiek onderwerp hier meer vernemen, of zelf een bijdrage willen leveren, dan vernemen wij dat graag!

Het bestuur wenst u veel leesplezier.

LEZING(EN)

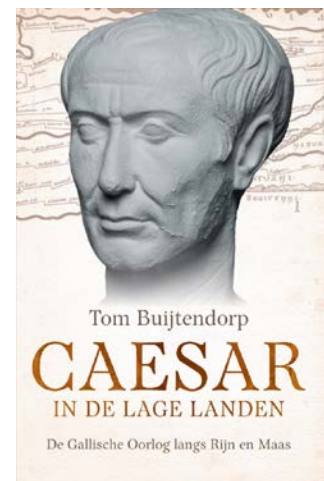

(Nieuwe) reconstructie van het hoofd van Gaius Iulius Caesar

Op maandagavond **24 september** zal Tom Buijtendorp een lezing voor ons houden over de vroegste Romeinse tijd in Nederland.

Tom Buijtendorp beschrijft in *Caesar in de Lage Landen* Julius Caesars aanwezigheid in de Nederlanden, iets wat lange tijd in nevelen gehuld was. Nadat lang grote twijfel bestond of Caesar wel zo noordelijk was geweest, zijn tussen 2010 en 2017 op de twee ‘flanken’ in Engeland en Duitsland kampen van Caesar ontdekt. Onder meer aan de hand van de ‘strategische corridor’ laat Buijtendorp zien dat het daarmee ook een stuk aannemelijker wordt dat Caesar het tussenliggende gebied van de Lage Landen bezocht. Door alle gegevens systematisch op een rijtje te zetten, worden mogelijke locaties van kampen en slagvelden aangedragen en een beeld geschetst van zijn noordelijke campagne.

Tom Buijtendorp promoveerde op de stad van Hadrianus bij Den Haag. Eerder verscheen van hem zijn succesvolle debuut *Het Jaar 117*. Afsluitend zal hij boeken signeren die alleen tegen contante betaling die avond voor de winkelprijs van 25 euro te koop zijn. Aanvang 20.00 uur; toegang gratis; introducés en vooral ook leden van de Vereniging Vrienden van Archeon welkom!

De cover van het hier bedoelde boek.

Volgende lezingen staan gepland voor

- 29 oktober (Yvonne van Amerongen van Archol),
- 26 november Jeroen van Zoolingen (Gemeente Den Haag)
- 17 december (Jasper de Bruin, Universiteit Leiden)

Deze data zijn nog onder voorbehoud en de onderwerpen staan ook nog niet onomstotelijk vast. Maar u kunt deze data vast in uw agenda noteren en dus blokkeren. Hou ook onze website in de gaten; zodra iets meer bekend is of zaken definitief vastgelegd, wordt dat daar als eerste vermeld.

De lezing van **Jeroen van Zoolingen** gaat over de archeologie van de Duin- en Bollenstreek. De eerste bewoners arriveerden daar al zo'n 5000 jaar geleden. Het was een allerm minst onbewoond gebied. Onderzoek in de laatste jaren ten noorden van de Rijnmond heeft veel nieuwe gegevens opgeleverd over de dynamiek van deze streek in de Romeinse tijd en de vroege middeleeuwen. Verdwenen en nog bestaande kastelen zijn een duidelijke aanwijzing voor de rol die de streek in de late middeleeuwen speelde, in de tijd dat het graafschap Holland werd gevormd.

Jeroen is geboren in Leiden en groeide op in de Duin- en Bollenstreek. Hij studeerde Archeologie en Prehistorie aan de Universiteit Leiden en is sinds zijn afstuderen werkzaam als archeoloog in West-Nederland

Jeroen van Zoolingen

PUBLIEKSOPGRAVING IN KATWIJK - ZANDERIJ

De opgraving in **Katwijk-Zanderij** die op de ALV van 19 maart aangekondigd werd voor deze zomer leek even niet door te kunnen gaan, maar gelukkig is het tij gekeerd.

De stand van zaken is thans dat er een in een drietal dagen putten aangelegd worden onder leiding van ADC (dat hier in de buurt al eerder gegraven heeft), in de periode 18-22 september cursussen gegeven worden voor beginners resp. gevorderden door Channa Cohen Stuart van het Hoofdbestuur van de AWN (u kunt u hier nog voor opgeven op het emailadres cdaleboudt@planet.nl), en dat vanaf 24 september vier weken een publieksopgraving zal plaatsvinden.

De officiële opening daarvan zal plaatsvinden op maandag 24 september om 14.00 uur. In principe is iedereen welkom, maar graag krijgen wij tevoren een melding hiervan door u op het emailadres awnrijnstreek@yahoo.com. Het terrein en de directieket van Noorlander Bouw (in blauw en wit) die als ons onderkomen dienstdoet zijn gemakkelijk te vinden, evenals de keten van Dura Vermeer (groen en geel): komende uit de richtingen Leiden (N206, Ir. Tjalmaweg) en Noordwijk (N206, Provincialeweg) de afslag naar Wassenaar (N441, Wassenaarweg) nemen en dan ogenblikkelijk voorsorteren en rechts afslaan, naar de Westerbaan, dus nog vóór de rotonde (maar vanuit Wassenaar komend juist òp de rotonde), en dan omhoog (Kooltuinweg) naar de tweede rotonde en dan de eerste weg (Cantieneweg) rechts; daar is links de ingang van het terrein. Er zijn ook gele borden die bestemd zijn voor het Bouwverkeer Zanderij die de weg wijzen. Helaas is de parkeerruimte niet onuitputtelijk, al kunnen er ook wel wat auto's langs de (voor autoverkeer doodlopende) Cantieneweg. Neem in ieder geval wel laarzen mee, want het water kan hier en daar op het terrein best hoog staan. Een helm en veiligheidshesje zijn niet nodig (zolang er geen graafmachine aanwezig is).

Wie geen gelegenheid heeft die opening bij te wonen, krijgt een herkansing bij de Open Dag op zaterdag 29 september van 10.00 tot 16.00 uur en op de Nationale Archeologiedag op zaterdag 13 oktober (dezelfde tijden).

Uiteraard zoeken wij ook AWN'ers die gedurende die vier weken (25-29 sept., 2-6 en 9-13 en 16-19 oktober) zelf mee willen graven. Zij zullen ook ingezet worden als begeleiding van het publiek dat mag meehelpen met opgraven, met name inwoners van Katwijk, die geen of zeer weinig ervaring in archeologie hebben. Dat kan voor een hele of een halve dag. Ook hiervoor kunt u zich opgeven op het emailadres awnrijnstreek@yahoo.com.

Ook zullen er drie lezingen over archeologie in Katwijk gegeven worden in het Katwijks Museum, telkens aanvangend 20.00 uur. Het programma luidt: woensdag 3 oktober Henk van der Velde over eerdere opgravingen in de Zanderij; 10 oktober Jasper de Bruin over de Merovingische nederzetting in Oegstgeest; 17 oktober Menno Dijkstra, over bewoning rond de monding van de Oude Rijn in de Vroege Middeleeuwen. Zie ook de website www.zanderijkatwijk.nl voor actuele informatie.

Aanleggen van de put

AWN-ARCHEOLOGIE-ACTUALITEIT

Verschenen is het volgende deel in de **Renus Reeks, nr. 7, Archeologisch onderzoek in Nieuwveen, locatie Muggenlaan. Een opgraving in Nieuwveen in 2012 door de vrijwilligers van de AWN-afdeling Rijnstreek en van de Historische Kring Liemeer.** Dit is ook weer netjes op papier gedrukt (69 blz.) en kost voor AWN-leden €18,25 en voor niet-leden 20 euro. Uiteraard is het ter inzage in onze werkruimte; het kan besteld worden door een mailtje aan ons, waarna het ('printing on demand') gedrukt wordt en eventueel zelfs per post toegestuurd (al komen er dan portokosten bij). Binnen zeer korte tijd zullen ook de volgende delen verschijnen: *Verkennde booronderzoeken in de gemeente Waddinxveen. Een bodemonderzoek op het terrein Alblas in Waddinxveen, Zuidkade 62, en verkennend booronderzoek naar de locatie van de oude kerk van Waddinxveen, en Archeologisch onderzoek op het terrein van Donklaan 78 in Voorschoten. Verslag van een verkennend proefsleuvenonderzoek op het voormalige Defensieterrein aan de Donklaan* door de AWN enz. Aan twee nieuwe delen wordt op dit moment al hard gewerkt; die zullen later dit jaar verschijnen.

Nationale Archeologie Dagen: op zaterdag 13 en zondag 14 oktober zullen weer de inmiddels tot een traditie geworden NAD gehouden worden. Op de zaterdag zal dat zowel in Katwijk (opgraving Zanderij, zie boven) als in Alphen aan den Rijn in en bij het Archeologiehuis en in Archeon plaatsvinden; op zondag alleen in Alphen. Voor beide activiteiten zoeken wij nog vrijwilligers die bereid zijn gedurende een bepaalde periode (nader overeen te komen) de belangstellenden, en vooral de kinderen, in te wijden in de archeologie. Daarbij gaat het voor de kinderen vooral om het op het veldje bij de toegangsweg naar het Archeologiehuis oppieperen en voorzichtig uitgraven van (nep-)Romeinse munten, waarna ze die in een vondstszakje met ingevuld kaartje mee naar huis mogen nemen. Enige kennis van metaaldetectie is dus zeer welkom. Ook hiervoor kunt u zich opgeven op het bekende emailadres.

VOOR U BIJGEWOOND:

Vrijdagavond 7 september, aan de vooravond van Open Monumentendag, vond in het Wierickehuis te Nieuwerbrug de opening plaats van een kleine tentoonstelling van de voornaamste vondsten van het **Hof te Waarder in Nieuwerbrug**, waarover in de vorige Renu al verteld werd. In een geanimeerd samenzijn werden twee exemplaren van het daar genoemde (concept-)rapport van de gevonden zaken overhandigd aan de vertegenwoordiger van de Johanniterorde en de wethouder van Bodegraven-Reeuwijk, die daarvoor in gepaste woorden hartelijk dankten. Als hoogtepunt werd een prachtig gerestaureerd Delfts tegeltje uit de zeventiende eeuw, uiterst zorgvuldig bijgeschilderd door Dinny Young, door de AWN overhandigd aan de Tentoonstellingscommissie en na alom bewonderd te zijn op het gereserveerde plekje in de vitrine neergelegd. Veel bewondering was er ook voor het door Odile Hoogzaad met heel veel moeite gepuzzelde en gelijmde tere glaswerk, waaronder berkemeiers, flessen en een flaconnetje. Deze tentoonstelling, drie vitrines groot, zal nog tot februari gedurende de reguliere openingstijden van het Wierickehuis voor een ieder te zien zijn.

VOOR U GELEZEN:

Nick Warmerdam, Martijn Reinders en Jeroen Rijpma, *Verstoven Verleden. Verhalen achter archeologische vondsten in het duin. Atlantikwall in Zuid-Holland* (Noordwijk 2018). Geen ISBN. 144 blz. €12,95.

Dit boek, dat verkrijgbaar is in het kassagebouw van Archeon en uiteraard in de boekhandels in Noordwijk en andere kustplaatsen, behandelt hetzelfde thema als de tentoonstelling die thans, en nog wel enkele maanden in de toekomst, dus ook na de wintersluiting van Archeon, te zien is in het Archeologiehuis, op de tussenverdieping van het deel dat AWN-Rijnstreek in gebruik heeft. Die tentoonstelling is indrukwekkend, vooral door de enorm grote kaarten met daarop aangegeven allerlei linies die de Duitsers ter verdediging van de kust ontworpen en ook grotendeels gerealiseerd hadden.

De auteurs behandelen eerst in het hoofdstuk 'Van bouw naar opgraving van de Atlantikwall' de geschiedenis van de aanleg van de vele vormen van kustverdediging, met de Festung Hoek van Holland en de Stützpunktgruppen Goeree, Voorne, Scheveningen en Katwijk (met Noordwijk), waartussen enkele stukken Freie Küste (maar niet zo vrij dat iedereen daar zomaar rond kon wandelen; er waren alleen wat minder vestingwerken). Ook wordt ingegaan

op het onderzoek naar de constructies die voor een flink deel nog steeds bestaan, al is er natuurlijk al heel veel gesloopt en verdwijnen er nog steeds flink wat aan in de weg staande bouwsels. Kort na de oorlog werden heel wat bunkers, loopgraven, Widerstandsnester en wat al niet onder een flinke laag zand bedolven, maar zeker door de moderne opvatting over het weer tot stuiven brengen van de duinen, blaast de wind wel eens zo'n ding bloot.

In een tweede deel worden 62 al dan niet bijzondere vondsten nader besproken. Ze zijn verdeeld in vijf rubrieken: Stellingbouw, dagelijkse dienst, oorlogsgeweld, vrije tijd en vermaak, en hergebruik. Bij iedere foto is een 'Verhaal achter de vondsten' gevoegd, waarin vaak vrij gedetailleerd uitgelegd wordt wat er bijzonder aan is (of soms helemaal niet). Neem de stellingbouw: een rol prikkeldraad is op zich niet spectaculair, maar pas als bekend is dat die ergens in of bij een verdedigingswerk uit de oorlog aangetroffen is, gaat dat meer spreken. Anders wordt het al bij b.v. een camouflagenet (al is het nog zo'n klein stuk), dat alleen maar voor oorlogsdoeleinden kan dienen. Nog indringender worden schuttersonderscheidingen, identificatieplaatjes, hulzen en stukken papier met administratieve teksten: dan komt de oorlog toch wel dichtbij. Dat geldt ook voor resten aluminium van een vliegtuig, een Stahlhelm, munitiekisten, Nederlandse munten, en persoonlijke bezittingen als een (Duits) scheermes en een handspiegeltje. Het eindigt met hergebruikt materiaal, dat na de oorlog nog een nuttige nieuwe functie kreeg. Het mooiste is wel dat er een foto van dat ding in de oorlog, vaak in gebruik met diverse personen er omheen, op vrij groot formaat is afgedrukt, met een vrij uitvoerige toelichting erbij.

Ook al is het maar een soort staalkaart, het is toch wel een indrukwekkend overzicht van wat voor soorten zaken er allemaal nog wel niet te ontdekken zijn in het blootgestoven duin, of bij (archeologische) opgravingen. Maar je moet er van houden.

Luit van der Tuuk, *De Romeinse Limes. De grenzen van het Rijk in de Lage Landen. Waar en wanneer.* (Utrecht, Uitgeverij Omniboek, 2016/17). ISBN 9789401911368. 192 blz. €15,-.

De Limes is 'hot'. Het ene boek na het andere over dit onderwerp ziet het licht. Zoveel zelfs dat je het amper bij kunt houden, al doen wij ons best, zoals ook uit deze rubriek in vorige Renussen wel blijkt. De auteur, al bekend van andere publicaties maar dan over een wat latere tijd (Vikingen e.d.), heeft een vlotte pen en dus leest het boek ook vlot. Alleen zou men verwachten dat het grootste deel van het boek aan de Limes gewijd is, maar dat valt wat tegen. Het eerste deel bevat algemene geschiedenis van het Romeinse Rijk, die bij veel lezers toch al wel enigszins bekend zal zijn (al is een opfrisser nooit weg, maar het gaat hier wel heel ver). Het tweede deel gaat over de Romeinen in onze streken, met de toen hier wonende stammen en de eerste nederzettingen (forten e.d.) van de Romeinen, en natuurlijk algemene zaken als de opstand van de Friezen en later de Bataven, en de komst van de Franken. Pas in het hoofdstuk over de Limes wordt ingegaan op de bouw in het landschap en alles wat daarmee samenhangt, en volgt een bespreking van alle castella zoals genoemd op de Peutingerkaart (niet zoals het zetduiveltje wil op p. 158: Tabula Peuteringiana) van oost naar west. Uiteraard valt er over b.v. Vechten, Alphen en Valkenburg meer te vertellen dan over niet te identificeren plaatsen, al zijn er natuurlijk ook castella e.d. opgegraven die mogelijk 'niet op de kaart staan' en die vanzelfsprekend wel behandeld worden.

In een zo doortimmerd betoog is het aantal aperte fouten zeer gering. Het wordt dan haast muggenzifterij om toch nog wat op te merken. Maar als van de afbeelding van een overwinningssonument te Xanten (p. 119) alleen de onderste helft gegeven wordt, terwijl ook de bovenkant bekend is, lijkt dat toch een misser. En op p. 117 is sprake van de moord op keizer Nero, terwijl op p. 30 staat dat hij zelfmoord pleegde. Nu is de manier waarop Nero aan zijn eind kwam ingewikkeld, zodat beide correct zou kunnen zijn, maar voor een eenvoudige lezer klinkt dit niet logisch. Ook b.v. op p. 114: 'Nadat de Romeinse bevelhebber

Paulinus Pompeius in 58 naar Rome teruggeroepen en er in onze streken even geen legerleiding was, waagde een groep Friezen ... zich ...binnen de Romeinse bufferzone', doet de wenkbrauwen fronsen: als de opperste baas weggeroepen wordt, en die misschien wat leden van zijn staf meeneemt, treedt toch automatisch een onderbevelhebber naar voren, die ter plaatse vaak wel de nodige kennis en ervaring opgebouwd zal hebben? Dat wat alom bekend staat als het Driekeizerjaar hier Vierkeizerjaar genoemd wordt, was ook wel een klein nootje waard.

Maar in zijn algemeenheid is dit zeker een boek waar veel niet zo met de Limes en Romeinse tijd bekende lezers veel genoeg aan zullen beleven.